

LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIO TEISMO JURISPRUDENCIJOJE NUSTATYTI PROFESINĖS SAVIVALDOS POŽYMIAI IR JŲ VERTINIMAS

Evelina Agota Vitkutė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedros doktorantė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 236 61 75
El. paštas: <evelinavitkute@gmail.com>

Straipsnyje analizuojami Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje įvardyti profesinės savivaldos konstituciniai pagrindai ir profesinės savivaldos subjektų požymiai. Daromos išvados, kad konstituciniai profesinės savivaldos pagrindai dar turėtų būti plėtojami, siejant juos ne tik su asociacijos laisve, bet ir su valstybės institucine sistema; taip pat pateikiamas vertinimas, kad įvardyti profesinės savivaldos subjektų požymiai pakankamai atskleidžia šių subjektų ypatumus ir leidžia formuluoti aiškių jų sampratą, atskiriančią juos nuo įprastų asociacijų.

The article analyses constitutional basis of professional self-regulation and features of professional self-regulation bodies as they are specified in the jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania. It is concluded that the constitutional basis of professional self-regulation should be further developed by referring it not only to freedom of association but also to state institutional system. In addition, it is evaluated that defined features of professional self-regulation bodies sufficiently reveal peculiarities of such bodies and allow forming the concept of such bodies that would clearly allow separating them from ordinary associations.

Įvadas

Šiuo metu Lietuvoje veikia šešios profesinę savivaldą įgyvendinančios asociacijos – Lietuvos advokatura, Lietuvos antstolių rūmai, Lietuvos auditorių rūmai, Lietuvos notarų rūmai, Lietuvos odontologų rūmai ir Draudimo brokerių rūmai¹. 2016 m. lapkritį buvo priimti pakeitimai, profesinės savivaldos asociacijos statusą suteiksiantys ir Lietuvos architektų rūmams². Kai kurių kitų profesijų atstovai, pavyzdžiui, psichologai³ ir nekilnojamojo turto brokeriai⁴, taip pat siekia kurti profesinės savivaldos organizacijas, tad šių subjektų skaičius ateityje gali dar didėti. Profesinės savivaldos asociacijos kartu su valstybe reglamentuoja profesinę veiklą, nustato etikos taisykles, užtikrina profesinių paslaugų ko-

¹ Specialiuose šių asociacijų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose tiesiogiai įvardyta, kad jos įgyvendina atitinkamos profesijos *profesinę savivaldą*: Advokatūros įstatymo (*Valstybės žinios*, 2004, nr. 50-1632) 56 str. 1 d.; Antstolių įstatymo (*Valstybės žinios*, 2002, nr. 53-2042) 45 str. 1 d.; Audito įstatymo (*Valstybės žinios*, 1999, nr. 59-1916) 55 str. 1 d.; Notariato įstatymo (*Lietuvos aidas*, 1992, nr. 192-0) 8 str.; Odontologų rūmų įstatymo (*Valstybės žinios*, 2004, nr. 4-35) 2 str. 1 d.; Draudimo įstatymo (*Valstybės žinios*, 2003, nr. 94-4246) 166 str. 1 d.

² Architektų rūmų įstatymo Nr. X-914 1, 2, 3, 4, 11 straipsnių pakeitimo ir 18 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2016, Nr. 26508. Šis įstatymo pakeitimas įsigalios 2017 m. sausio 1 d. Jo praktiniam įgyvendinimui dar bus vykdomi parengiamieji darbai – ne vėliau kaip per 4 mėnesius turės būti sušauktas rūmų narių susirinkimas, kuriame būtų išrinkti nauji rūmų valdymo ir kiti organai, patvirtinamas nario mokesčio dydis ir kt.

³ 2010 m. gegužės 24 d. Psichologų praktinės veiklos įstatymo projektas nr. XIIP-1084(2).

⁴ 2014 m. kovo 25 d. Nekilnojamojo turto brokerių įstatymo projektas nr. XIIIP-1294(2).

kybę ir atstovauja atitinkamos profesijos atstovų interesams. Taigi šie subjektai yra ne tik atitinkamos profesijos atstovų teisės vienytis į asociacijas išraiška, bet ir juridiniai asmenys, vykdančys visuomenei reikšmingas viešąsias funkcijas.

Profesinės savivaldos subjektų samprata Lietuvos pozityviojoje teisėje ir teisės doktrinoje nėra tiksliai apibrėžta. Pagrindinis šaltinis, nustatantis profesinės savivaldos subjektų ypatumus, yra 2008–2010 metais išplėta Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – LRKT) jurisprudencija⁵. Nagrinėdamas kai kurių Antstolių įstatymo ir Notariato įstatymo nuostatų konstitucingumą, LRKT įvardijo konstitucinius profesinės savivaldos pagrindus ir suformulavo esminius profesinės savivaldos požymius. Nepaisant jų svarbos Lietuvos teisės doktrinai, šiems LRKT nutarimams iki šiol nebuvo skirta pakankamai dėmesio – nėra atlikta nuoseklesnės jų analizės ar platesnio vertinimo. Lietuvos teisės doktrinoje daugiausiai analizuoti atskirų, išimtinai teisinių notaro, advokato ir antstolio profesijų veiklos pagrindai, jų teikiamos paslaugos, etikos ir atsakomybės klausimai, istoriniai aspektai ir kt. Šiuo straipsniu siekiama atkreipti dėmesį ne į profesijų atstovus ir jų veiklą, o būtent į profesinę veiklą vykdančius asmenis vienijančius ir jų savivaldą įgyvendinančius subjektus.

Straipsnio tikslas – sistemaiškai išanalizuoti LRKT jurisprudenciją profesinės savivaldos klausimais ir pateikti jos įvertinimą atsižvelgiant į aktualią teismų praktiką ir teisės doktriną. Šiam tikslui pasiekti nustatomi tokie uždaviniai: 1) įvertinti LRKT nurodomų profesinės savivaldos konstitucinių pagrindų pakankamumą ir išsamumą, 2) išgryninti ir tiesiogiai įvardyti LRKT paminėtus, bet nuosekliai neišdėstytus profesinės savivaldos subjektų požymius, pateikiant jų pagrįstumo įvertinimą; vadovaujantis nustatytais požymiais apibrėžti profesinės savivaldos subjektų sampratą. Tyrimo objektas – LRKT jurisprudencija profesinės savivaldos klausimais. Straipsnyje remiamasi LRKT, Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT), Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT) praktika, Lietuvos ir užsienio teisės mokslininkų darbais. Palyginti daug dėmesio skiriama Vokietijos teisės doktrinai, kurioje profesinės savivaldos klausimai analizuojami itin išsamiai ir net sudaro atskirtą teisės šaką (*vok.* – *Kammerrecht*)⁶. Rengiant straipsnį remtasi loginiu, sisteminiu, lyginamuoju ir kritiniu metodais.

Reikėtų pažymėti, kad LRKT jurisprudencijoje profesinė savivalda siejama su valstybės kontroliuojamomis profesijomis, kurioms priskiriami savarankiška profesine (privačia) veikla besiverčiantys asmenys. Dėl šios priežasties straipsnyje nėra analizuojami teismuose ir valstybės institucijose dirbančių asmenų, tokių kaip antai teisėjai⁷ ir prokurorai⁸, savivaldos klausimai, taip pat kiti tam tikro panašumo su profesinės savivaldos subjektais turintys asmenys: Žemės ūkio rūmai, Prekybos, pramonės ir amatų rūmai⁹, ir profesiniu pagrindu veikiančios, tačiau visiškai savanoriškos asociacijos¹⁰.

⁵ LRKT. 2008 m. sausio 7 d. nutarimas byloje nr. 44/06; LRKT. 2010 m. kovo 22 d. nutarimas byloje nr. 16/08.

⁶ KLUTH, W. Kammerrecht als Rechtsgebiet. Iš *Handbuch des Kammerrechts*. Sudarytojas W. Kluth. Baden-Baden: Nomos, 2011, p. 35–48.

⁷ Teisėjų profesijai itin reikšminga teismų savivaldos sistema, kartu užtikrinanti visos teismų sistemos nepriklausomumą (vertinant lingvistiniu metodu garantuojama ne „teisėjų savivalda“, o „teismų savivalda“ (Teismų įstatymo (*Valstybės žinios*, 1994, nr. 46-851) 10 str. 1 d., 48 str. 2 d. 113 str.)). Teismų savivaldą įgyvendina ne atskiras juridinis asmuo, o kolegialių organų (visuotinio teisėjų susirinkimo, Teisėjų tarybos, Teisėjų garbės teismo) sistema.

⁸ Generalinis prokuroras sudaro kai kuriuos savivaldos požymius turinčias prokurorų atrankos, vyriausiųjų prokurorų atrankos, prokurorų atestacijos, prokurorų etikos, pretendentų egzaminų komisijas (Prokuratūros įstatymo (*Valstybės žinios*, 1994, nr. 81-1514) 10 str.).

⁹ Šie rūmai vienija ne profesinę, o ekonominę veiklą tam tikroje srityje vykdančius asmenis: Žemės ūkio rūmai vienija juridinius asmenis, atstovaujančius žemdirbių interesams (Žemės ūkio rūmų įstatymo (*Valstybės žinios*, 1997, nr. 49-1167) 2 str. 1 d.); Prekybos, pramonės ir amatų rūmai yra būtent ekonomine veikla užsiimančių asmenų susivienijimai (Prekybos, pramonės ir amatų rūmų įstatymo (*Valstybės žinios*, 1995, nr. 99-2201) 2 str.).

¹⁰ Asociacijų įstatymo (*Valstybės žinios*, 2004, nr. 25-745) pagrindu yra įsteigta ir veikia daug tam tikros profesijos ar tam tikras pareigas einančių asmenų asociacijų, pavyzdžiui, Lietuvos teisininkų draugija, Lietuvos Respublikos teisėjų asociacija, Teisėjų padėjėjų asociacija, Apylinkių teismų teisėjų sąjunga ir kt. Tokios asociacijos yra visiškai savanoriškos, jų steigimo ir veiklos nereguliuoja specialieji įstatymai.

Lietuvos teisės doktrinoje tam tikrus profesinę savivaldą įgyvenančių subjektų teisinio statuso klausimus, tarp jų – ir paminėtus LRKT nutarimuose, yra aptarę V. Nekrošius, E. Balnienė, J. Gumbis ir E. Kūris, G. Lastauskienė, M. Stračkaitis, R. Drakšas, A. Bitinas¹¹. Šiuose darbuose nagrinėjami konkretūs, išimtinai teisinių profesijų savivaldos subjektai ir jų veiklos ypatumai, tad trūksta bendresnio profesinės savivaldos subjektų, kaip atskiros kategorijos, vertinimo. E. Šileikis pateikia platesnį, bendrą požiūrį į profesinės savivaldos subjektus¹², įvardydamas juo kaip „personalines savivaldybes“ ir tam tikrais aspektais lygindamas su vietos savivalda. Vis dėlto šis šaltinis parengtas iki aptariamų LRKT nutarimų priėmimo.

1. Konstituciniai profesinės savivaldos pagrindai

Profesinės savivaldos subjektai nėra tiesiogiai paminėti Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹³ (toliau – Konstitucija) tekste. Šiuo požiūriu profesinė savivalda reikšmingai skiriasi nuo savivaldybių, kurių savivaldos teisė yra numatyta Konstitucijoje, taip pat nuo tokių subjektų, kaip antai teismai, kuriems Konstitucijoje yra garantuojamas nepriklausomumas, ar aukštųjų mokyklų, kurioms suteikta autonomija, ir būtent iš Konstitucijos nuostatų kildama ir jų savivaldos teisė¹⁴. Kaip nurodo E. Šileikis¹⁵, šiuo požiūriu profesinė savivalda laikytina nekonstitucionalizuota (įstatymo lygmens). Nepaisant to, LRKT savo jurisprudencijoje įvardijo Konstitucijos nuostatas, kurios gali būti laikomos profesinės savivaldos pagrindais.

Pirmiausiai reikėtų paminėti LRKT nurodytas Konstitucijos 35 straipsnio 1 dalį ir 2 dalį, kurios numato teisę laisvai vienytis į asociacijas ir įtvirtina draudimą versti priklausyti kokiai nors asociacijai. Būtent šiomis nuostatomis rėmėsi pareiškėjas byloje, kurioje buvo sprendžiamas klausimas, ar Antstolių įstatyme nustatyta visų antstolių privaloma narystė Lietuvos antstolių rūmuose neprieštarauja Konstitucijai. LRKT nepaneigė siūlytos pozicijos, kad profesinės savivaldos klausimai turėtų būti vertinami atsižvelgiant į asociacijų laisvės principą, tik nurodė, kad įvertinus profesinės savivaldos subjektų specifiką bei jų vykdomas viešąsias funkcijas, jų vertinimas negali apsiriboti Konstitucijos 35 straipsnio nuostatomis¹⁶.

LRKT tiesiogiai įvardijo dar dvi Konstitucijos nuostatas – Konstitucijos 48 straipsnio 1 dalį, numatančią teisę laisvai pasirinkti darbą ir verslą, nurodydamas, kad antstolių privaloma narystė *ex lege* yra neatskiriama nuo asmens laisvo apsisprendimo būti antstoliu¹⁷, bei asmenų lygybės principą įtvirtinantį Konstitucijos 29 straipsnį, kuris buvo pažeistas Notariato įstatyme numatytu reguliavimu dėl notaro įgaliojimų pratęsimo¹⁸. Manytina, kad iš šių dviejų nuostatų prie bendrųjų, Konstitucijos

¹¹ NEKROŠIUS, V. *Notariato teisė*. Kaunas: Dangerta, 1997; KUČONIS, P.; NEKROŠIUS, V. *Teisės saugos institucijos*. Vilnius: Justitia, 2001; BALNIENĖ, E. *Advokatūros atsiradimas ir raida Lietuvoje*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007; GUMBIS, J.; KŪRIS, E. Advokatai. Iš *Lietuvos teisinės institucijos*. Sudarytojas ir mokslinis redaktorius E. Kūris. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 575–618; LASTAUSKIENĖ, G. Antstoliai. Iš *Lietuvos teisinės institucijos*. Sudarytojas ir mokslinis redaktorius E. Kūris. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 665–704; LASTAUSKIENĖ, G. Advokato profesija: prieštaringas jos pobūdis ir kontrolė. *Jurisprudencija*, 2013, t. 20(4), p. 1473–1491; STRAČKAITIS, M. Notariato savivalda. Iš *Notariato teisė*. Majutė, V., et. al. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2014, p. 176–199; DRAKŠAS, R. *Advokatas: veiklos pagrindai ir problemos*. Vilnius: Justitia, 2012; BITINAS, A. Advokatūros vieta valstybėje: nepriklausomumo ir autonomijos užtikrinimas. *Justitia*, 2012, t. 77, p. 2–15.

¹² ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 259–274.

¹³ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Lietuvos aidas*, 1992, nr. 220-0.

¹⁴ LRKT. 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas byloje Nr. 13/04-21/04-43/04. Konstat. dal. II.3 p.; LRKT. 2011 m. gruodžio 22 d. nutarimas byloje nr. 13/10-140/10. Konstat. dal. II.1.2, II.1.3, II.2.3, II.2.4 p.

¹⁵ ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė <...>*, p. 261.

¹⁶ LRKT. 2008 m. sausio 7 d. nutarimas <...>. Konstat. dal. 15 p.

¹⁷ Ten pat, p. 16.

¹⁸ LRKT. 2010 m. kovo 22 d. nutarimas <...>. Konstat. dal. 16 p.

35 straipsnį papildančių profesinės savivaldos pagrindų reikėtų priskirti tik 48 straipsnio 1 dalį, nes asmenų lygybės principas yra pernelyg nutolęs nuo profesinės savivaldos klausimų, šiuo atveju buvo reikšmingas tik vertinant konkrečią byloje nagrinėtą situaciją.

Lietuvos teisės doktrinoje pateikiamas kiek platesnis konstitucinių profesinės savivaldos pagrindų vertinimas. E. Šileikis nurodo ne tik Konstitucijos 35 straipsnyje, bet ir preambulėje įtvirtintą pilietinės visuomenės principą bei 1 straipsnyje įtvirtintą demokratinės visuomenės principą. Nagrinėdamas būtent advokatų savivaldos pavyzdį, E. Šileikis įvardija ir specialius konstitucinius pagrindus – preambulėje įtvirtintą teisinės valstybės siekį, 31 straipsnio 1 dalyje numatytą teisminės savigynos galiybę bei 6 dalyje numatytą teisę turėti advokatą¹⁹. Papildomus konstitucinius pagrindus būtų galima surasti ir kitų profesijų, turinčių ar ketinančių kurti profesinę savivaldos subjektus, atveju. Pavyzdžiui, svarstant architektų profesinės savivaldos klausimą, būtų galima remtis Konstitucijos 42 straipsniu, numatančiu kultūros paminklų ir vertybių, tarp jų ir architektūros²⁰, apsaugą.

Lyginamosios analizės tikslais paminėtina, kad Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucijoje²¹ (toliau – Vokietijos Konstitucija) profesinės savivaldos teisė taip pat nėra tiesiogiai įvardijama ir garantuojama. Vokietijos teisės doktrinoje nurodoma, kad esminis konstitucinis profesinės savivaldos subjektų pagrindas yra Vokietijos Konstitucijos 86 straipsnis, numatantis, kad Federacija gali įgyvendinti teisės aktus ne tik per savo administraciją, bet ir per pagal viešąją teisę įsteigtas institucijas²². Taigi Vokietijoje profesinė savivalda pirmiausiai siejama su valstybės funkcijų vykdymą apibrėžiančiomis nuostatomis, profesinės savivaldos subjektai iš karto priskiriami viešajam su valstybės valdymu susijusiam sektoriui. Vokietijos Konstitucijos 9 straipsnyje įtvirtinama asociacijos teisė apskritai nėra laikoma profesinės savivaldos konstituciniu pagrindu.

LRKT jurisprudencijoje taip pat paminėta, tik detaliau neišplėta prielaida sieti profesinės savivaldos subjektus ne tik su asociacijų laisve. Nagrinėdamas Antstolių įstatymo nuostatas, LRKT nurodė, kad: „<...> valstybė savo funkcijas gali vykdyti ir <...> per kitas (ne valstybės) institucijas, kurioms pagal įstatymus yra pavesta (patikėta) vykdyti tam tikras valstybės funkcijas“²³. Pabrėžtina, kad šią LRKT išsakytą poziciją pirmiausia įprasta taikyti valstybės kontroliuojamų profesijų (pirmiausiai – teisinių) atstovams, pabrėžiant, kad būtent jie vykdo valstybės pavestas funkcijas²⁴. Vis dėlto, vadovaujantis šiuo nutarimu ir ankstesne LRKT jurisprudencija dėl valstybės institucijų sampratos ir valstybės funkcijų vykdymo per kitas (ne valstybės) institucijas²⁵, būtų galima tokioms institucijoms priskirti net tik atitinkama profesine veikla besiverčiančius asmenis, bet ir juos vienijančius profesinės savivaldos subjektus. Būtent tokia pozicija leistų formuoti platesnius, ne vien asociacijų laisve pagrįstus profesinės savivaldos konstitucinius pagrindus. Į juos būtų įtrauktos ir Konstitucijos nuostatos, apibrėžiančios valstybės institucijų sistemą ir reikalavimus tokių institucijų veiklai, tokius kaip antai atsakingo valdymo principas.

¹⁹ ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė <...>*, p. 260–261, 272.

²⁰ LRKT. 2005 m. liepos 8 d. nutarimas byloje Nr. 10/02. Konstat. dal. II.16 p.

²¹ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. *Bundesgesetzblatt Teil III*, 1969, nr. 100.

²² WALDHORST, N. *Die Kammern zwischen Kartell und Verwaltungsorganisationsrecht*. Baden-Baden: Nomos, 2005, p. 26; HENDLER, R. *Geschichte und Idee der funktionalen Selbstverwaltung*. Iš *Handbuch des Kammerrechts*. Sudarytojas W. Kluth. Baden-Baden: Nomos, 2011, p. 64.

²³ LRKT. 2008 m. sausio 7 d. nutarimas <...>. Konstat. dal. 7 p.

²⁴ LASTAUSKIENĖ, G. *Valstybės kontroliuojamų teisinių profesijų samprata*. Iš *Lietuvos teisinės institucijos*. Sudarytojas ir mokslinis redaktorius E. Kūris. Vilnius: 2011, Registrų centras, p. 572.

²⁵ LRKT. 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas byloje Nr. 51/01-26/02-19/03-22/03-26/03-27/03. Konstat. dal. III. 2 ir 4 p.

2. Profesinės savivaldos subjektų požymiai

2.1. Profesijos, kurioms gali būti suteikiama savivalda

LRKT nurodo, kad visuotinai – ne tik Lietuvoje – pripažįstama, kad valstybės kontroliuojamos profesijos suponuoja profesijos savireguliaciją ir savivaldos sistemą²⁶. *Pirmasis profesinės savivaldos subjektų požymis yra tai, kad jie gali būti kuriami ne bet kurių, o būtent valstybės kontroliuojamų profesijų savivaldai įgyvendinti.* Vertinant šį požymį, svarbūs tokie klausimai: kas laikytina valstybės kontroliuojama profesija ir kodėl profesinė savivalda suteikiama tik tokioms profesijoms.

LRKT apibūdina, kad valstybės kontroliuojama profesija yra viešąjį interesą užtikrinančių funkcijų vykdymas, kai tai daro savarankiška profesine (privačia) veikla besiverčiantys asmenys (už atlygį), o jiems šias funkcijas vykdyti perdavusi valstybės kontroliuoja, kaip jos vykdomos²⁷. LRKT tiesiogiai nurodo du tokių profesijų pavyzdžius – antstolio ir notaro profesijas²⁸. Teisės doktrinoje valstybės kontroliuojama laikoma ir advokato profesija²⁹, nors LRKT, keletą kartų pasisakydamas dėl advokatų statuso, to tiesiogiai neįvardijo. LRKT akcentuoja, kad valstybės kontroliuojama profesija gali būti ne vien teisinė³⁰. Prie tokių profesijų priskirtini architektai³¹, taip pat valstybės kontroliuojamomis profesijomis reikėtų laikyti ir kitas Lietuvoje profesinės savivaldos institucijas turinčias profesijas. Tai, kad LRKT nepateikia baigtinio kontroliuojamų profesijų sąrašo, atitinka ir kitų šalių praktiką³² – dažniausiai įvardijami tik bendri tokių profesijų požymiai ir tokių profesijų pavyzdžiai.

LRKT pateikiamas valstybės kontroliuojamos profesijos apibrėžimas ir nurodyti profesijų pavyzdžiai yra labai artimi laisvosios profesijos sampratai. Lietuvos teisės doktrinoje laikomasi nuomonės, kad sąvoka „laisvoji profesija“ yra labiau kasdienės kalbos, o ne griežta teisinė sąvoka, jos vartojimas neturėtų peržengti mokesčių teisės ribų³³. Su tokia pozicija nesinorėtų sutikti, nes būtent laisvosios profesijos sąvoką savo praktikoje vartoja EŽTT ir ESTT³⁴. LRKT, remdamasis minėtų teismų praktika, savo nutarimuose taip pat kalba apie laisvasias profesijas³⁵. Į nacionalinę teisę perkėlus Direktyvą 2005/36/EB dėl profesinių kvalifikacijų pripažinimo, laisvosios profesijos apibrėžimas buvo įtvirtintas ne tik mokestiniais, bet ir profesinės veiklos vykdymo klausimus reguliuojančioje Lietuvos pozityviojoje teisėje³⁶. Galiausiai, būtent laisvosios profesijos sąvoka (angl. – *liberal profession*; vok. – *freier*

²⁶ LRKT. 2008 m. sausio 7 d. nutarimas <...>. Konstat. dal. 9 p.

²⁷ Ten pat. Konstat. dal. 8 p.

²⁸ Ten pat; LRKT. 2010 m. kovo 22 d. nutarimas <...>. Konstat. dal. 7 p.

²⁹ LASTAUSKIENĖ, G. Advokato profesija <...>. P. 1483; GUMBIS, J.; KÜRIS, E. Advokatai <...>, p. 572, 606.

³⁰ LRKT. 2008 m. sausio 7 d. nutarimas <...>. Konstat. dal. 9 p.

³¹ AMBRAZEVIČIŪTĖ, K.; KAVOLIŪNAITĖ-RAGAUSKIENĖ, E.; VITKUTĖ, E. A. *Architektų profesinės savivaldos Lietuvoje ypatumai* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014 [žiūrėta 2016 12 01]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/media/Teises%20dokumentai/LTI%20analize%20del%20architektu%20profesines%20savivaldos.pdf>>, p. 5, 6.

³² WENDT, I. E. *EU Competition Law and Liberal Professions: an Uneasy Relationship*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2013, p. 5–6.

³³ LASTAUSKIENĖ, G. Valstybės kontroliuojamų <...>, p. 570–571.

³⁴ Pavyzdžiui: EŽTT. 2003 m. lapkričio 16 d. sprendimas dėl priimtino byloje *Popov ir kt., Vakarelova, Markov ir Bankov v. Bulgarija*; ESTT. 2002 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *C-309/99 Wouters and others*.

³⁵ Pavyzdžiui: LRKT. 2008 m. sausio 7 d. nutarimas <...>. Konstat. dal. 11 p.; LRKT. 2015 m. liepos 9 d. nutarimas byloje nr. 26/14-4/15. Konstat. dal. IV. 3 p.

³⁶ Iki 2008 m. sąvoka „laisvoji profesija“ buvo minima tik Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 73-3085) 2 str. 35 d., kurioje pateikiamas gana platus tokių profesijų sąrašas. Į šį sąrašą įtrauktos net tik „įprastos“ laisvosios profesijos, tokios kaip advokatas, notaras ir antstolis, bet ir tokios gana „netradicinės“ profesijos: lobistas, finansų konsultantas, žurnalistas, makleris ir kt., kurių priskyrimas prie laisvųjų profesijų kitais nei mokestiniai tikslai yra kvestionuotinas. Dabar sąvoka „laisvoji profesija“ įtvirtinta ir profesinei veiklai skirtame Reglamentuojamų profesinių kvalifikacijų pripažinimo įstatyme (*Valstybės žinios*, 2008, nr. 47-174).

Beruf, pranc. – *profession libérale*) yra vartojama daugumos užsienio teisės mokslininkų, rašančių profesinės savivaldos klausimais, darbuose³⁷. Taigi, siekiant vertinti LRKT jurisprudenciją Europos teisės mokslo ir praktikos atžvilgiu, LRKT suformuluota valstybės kontroliuojamos profesijos samprata turėtų būti tapatinama su laisvosios profesijos samprata.

Laisvoji profesija apibrėžiama kaip profesija, kuria reikiamą kvalifikaciją turintys asmenys verčiasi asmeniškai, atsakingai ir profesiniu atžvilgiu nepriklausomai, teikdami intelektines paslaugas klientams ir visuomenei³⁸. LRKT įvardytuose valstybės kontroliuojamos profesijos požymiuose labiau pabrėžiamas viešųjų funkcijų atlikimas ir valstybės vykdoma tokios profesinės veiklos kontrolė. Laisvosios profesijos apibrėžime taip pat nurodytas paslaugų visuomenei teikimas, taip pat papildoma, kad tokios paslaugos yra būtent intelektualinio pobūdžio. Tokie šių sąvokų ypatumai nėra priešaringi ir vienas kitą papildo, yra suderinami.

LRKT išskirtas profesinės savivaldos požymis – sieti teisę į profesinę savivaldą tik su tam tikromis (valstybės kontroliuojamomis ar laisvosiomis) profesijomis gali būti paaiškintas tokios profesinės veiklos specifika. Kaip minėta, būdami privatūs asmenys, tokių profesijų atstovai teikia ne tik klientui, bet ir visuomenei reikšmingas, su viešojo intereso įgyvendinimu susijusias paslaugas. Vokietijos teisės doktrinoje pabrėžiama, kad laisvųjų profesijų veikla skirta tam, kad būtų tenkinamas viešasis interesas, bendrasis gėris, kuris dažniausiai pasireiškia tam tikrose srityse, pavyzdžiui, teisinės sistemos veikimas, sveikatos apsauga ir kt.³⁹ Dėl šių priežasčių valstybė yra suinteresuota (ir netgi privalo) užtikrinti tokių paslaugų teikimo kontrolę, ir daugelyje valstybių tradiciškai yra susiklostę, kad profesinės savivaldos subjektai yra viena iš priemonių tokiai kontrolei vykdyti⁴⁰.

Vienas iš argumentų, pabrėžiamas ir LRKT⁴¹, kodėl profesinės veiklos kontrolei vykdyti pasirenkama būtent savivaldos sistema, yra tai, kad tokias viešąsias funkcijas vykdo ne valstybės pareigūnai ar tarnautojai, o būtent privatūs asmenys. Vis dėlto priežastys, kodėl tokių profesijų kontrolė vykdoma per savivaldos institucijas, o ne tiesioginiu valstybės reguliavimu, galėtų būti atskiros analizės dalykas. Dažnai tai grindžiama ne tik teisiniais, bet ir ekonominiais bei sociologiniais argumentais⁴², pavyzdžiui, poreikiu užtikrinti didesnę profesinę veiklą vykdančių subjektų nepriklausomumą, savivaldos efektyvumą ir lankstumą, platesnėmis galimybėmis profesijų atstovams įsitraukti į jiems aktualių klausimų sprendimą ir kt.

2.2. Profesinės savivaldos subjektų steigimas

Vertindamas Lietuvos antstolių rūmų statuso klausimą LRKT nurodė, kad šių rūmų steigimas kyla ne iš laisvos antstolių valios, bet *ex lege*⁴³. Remiantis tokia LRKT nuostata, galima suprasti, kad atitin-

³⁷ Paminėtini keli šia tema rašę autoriai: SAVATIER, J. *Étude juridique de la profession libérale*. Paris: Librairie générale de droit et de jurisprudence, 1947; VALKENEER, R. DE; BOURS, É. *L'Exercice en société des professions libérales*. Bruxelles: Bruylant, 1989; BOOS, A. J. *Die Freien Berufe und das kartellrechtliche Empfehlungsverbot*. Duncer & Humblot: Berlin, 2003; EHLERMANN, C. D.; ATANASIU, I. *European Competition Law Annual: 2004. The Relationship Between Competition Law and the (Liberal) Professions*. Portland: Hart Publishing, 2006; EICKHOFF, M. *Berufsaufsicht der freien Berufe in geteilter Verantwortung von Kammern und Staat*. Baden-Baden: Nomos, 2007; WENDT, I. E. *EU Competition Law* <...>.

³⁸ Reglamentuojamų profesinių kvalifikacijų pripažinimo įstatymo 3 str. 7 d.

³⁹ WALDHORST, N. *Die Kammern* <...>, p. 28.

⁴⁰ WENDT, I. E. *EU Competition* <...>, p. 20–21.

⁴¹ LRKT. 2008 m. sausio 7 d. nutarimas <...>. Konstat. dal. 9 p.

⁴² Pavyzdžiui: STRAČKAITIS, M. Notariato savivalda <...>. P. 176; RANDALL, G. E. *Understanding Professional Self-Regulation*, 2000 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 12 01]. Prieiga per internetą: <<http://www.paramedicsofmanitoba.ca/uploaded/web/pdf/Understanding%20Professional%20Self-Regulation.pdf>>. P. 3–4; HEREMANS, T. *Professional services in the EU internal market. Quality Regulation and Self-regulation*. Oxford: Hart Publishing, 2012, p. 66–86 ir kt.

⁴³ LRKT. 2008 m. sausio 7 d. nutarimas <...>. Konstat. dal. 15 p.

kamos valstybės kontroliuojamos profesijos atstovai negali steigti profesinės savivaldos institucijos savo iniciatyva. *Antrasis profesinės savivaldos subjektų požymis yra tai, kad jų steigimą lemia ne patys profesijos atstovai, o įstatymų leidėjas.* Iš esmės su tokia pozicija galima sutikti, tačiau norėtųsi atskirti du aspektus – patį profesinės savivaldos subjekto, kaip juridinio asmens, steigimą ir profesinės savivaldos teisių tokiems subjektui suteikimą.

Kaip jau minėta, Konstitucija tiesiogiai profesinės savivaldos teisės nenumato. E. Šileikis pabrėžia, kad tai reiškia, jog tokie subjektai nėra gavę konstitucinių garantijų, todėl ir jų statutą daugiausiai lemia įstatymų leidėjas⁴⁴. Vis dėlto reiktų atkreipti dėmesį į du reikšmingus aspektus. Pirmia, LRKT pasakymą, kad profesinės savivaldos subjekto steigimas kyla *ex lege* galima suprasti ne tik kaip įstatymų leidėjo teisę spręsti dėl tokių subjektų atsiradimo, bet ir kaip tam tikrą pareigą sukurti tokius subjektus. Įstatymų leidėjui nusprendus profesinės savivaldos statuso nesuteikti, kiltų pareiga kitomis priemonėmis, pavyzdžiui, įstatyminiu reguliavimu, užtikrinti kontrolę.

Antra, nors įstatymų leidėjas ir gali nuspręsti suteikti ar ne profesinės savivaldos statusą tam tikros profesijos atstovų asociacijai, tačiau pats profesinės savivaldos subjektas nėra laikomas įsteigtu nuo įstatymo priėmimo. Įstatymų leidėjo galimybės sukurti profesinės savivaldos subjektą (perduodant jam viešąsias funkcijas) priklauso ir nuo pačios profesijos atstovų valios ir pasirengimo tokią savivaldą įgyvendinti. Juridinių asmenų registre paskelbtų šiuo metu Lietuvoje profesinės savivaldos subjektų steigimo dokumentų analizė rodo, kad visi jie buvo įsteigti būtent laikantis Asociacijų įstatymo – sušaukiant steigiamąjį susirinkimą ir priimant steigiamuosius dokumentus – įstatus, statutą ar steigiamąją sutartį⁴⁵.

Tiesa, tas faktas, kad šios asociacijos yra profesinės savivaldos subjektai, t. y. kad jiems yra suteikiamas šis statusas, ir kad steigiamos būtent tokios konkrečios asociacijos (su tokiais pavadinimais, funkcijomis, struktūra ir pan.), nulėmė jau ne patys profesijos atstovai, bet būtent įstatymų leidėjas, tokį jų statusą įtvirtindamas įstatymais. Profesinę savivaldą tiriantis Vokietijos mokslininkas W. Kluth⁴⁶ nurodo, kad profesinės savivaldos subjekto statuso suteikimas laikomas valstybės funkcijų delegavimu. Šio proceso metu valstybė įstatymu perduoda (deleguoja) savo funkcijas tokiems subjektams, todėl būtent ji sprendžia, koks subjektas bus sukurtas.

Šią gana sudėtingą profesinės savivaldos subjektų steigimo specifiką gerai apibūdina kai kurių autorių nuomonė, kad profesinės savivaldos institucijos steigimas yra tam tikras įstatymų leidėjo ir atitinkamos profesijos atstovų susitarimas arba kompromisas⁴⁷. Nors toks susitarimas galutinai įforminamas įstatymu, kuriame suteikiama savivaldos teisė ir nustatoma savivaldos subjektams suteikiamų įgaliojimų apimtis, vis dėlto efektyviam veikimui reikalinga abiejų šalių valia. Būtent toks požiūris leidžia paaiškinti profesinės savivaldos subjektų sukūrimo ypatumus.

⁴⁴ ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė <...>*, p. 261.

⁴⁵ Kelių savivaldos subjektų steigiamieji dokumentai buvo papildomai aprobuoti valstybės institucijų: Lietuvos antstolių rūmų įstatus paskelbė, o Lietuvos notarų rūmų statutą patvirtino teisingumo ministras. Vis dar galioja ir Lietuvos advokatūros statutą patvirtinantis teisingumo ministro įsakymas, nors Advokatūros įstatyme tokia tvirtinimo tvarka šiuo metu nenumatyta. Šiuo kontekstu kiek išskirtinis Lietuvos architektų rūmų statusas, nes jie buvo įsteigti 2007 m., o profesinės savivaldos subjekto statusą įgis 2017 m., įsigaliojus jų veiklą reguliuojančio įstatymo pakeitimui.

⁴⁶ KLUTH, W. Verfassungsrechtliche und europarechtliche Grundlagen des Kammerrechts. Iš *Handbuch des Kammerrechts*. Sudarytojas W. Kluth. Baden-Baden: Nomos, 2011, p. 108–109.

⁴⁷ RANDALL, G. E. *Understanding Professional <...>*. P. 1; RUESCHEMEYER, D. H. *Lawyers and Their Society. A Comparative Study of the Legal Profession in Germany and in the United States*. Massachusetts: Harvard University Press, 1973. P. 59–60.

2.3. Privaloma narystė profesinės savivaldos subjektuose

Pasisakydamas dėl privalomos narystės Lietuvos antstolių rūmuose konstitucingumo, LRKT nurodė, kad įstatymu gali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad būti asociacijos nariu būtų būtina vertimosi atitinkama profesine veikla sąlyga⁴⁸. *Trečiasis profesinės savivaldos subjektų požymis yra tas, kad narystė tokiuose subjektuose gali būti privaloma*. Pagrindinis klausimas, kurį reikėjo atsakyti šiuo atveju, buvo toks, kaip privaloma narystė yra suderinama su asociacijų laisvės principu, apimančiu ir negatyviąją asociacijos teisę prieš savo valią nesijungti į asociacijas, taip pat – ir su itin jautrių finansinių klausimų (privaloma narystė reiškia ir privalomus narystės mokesčio mokėjimus).

LRKT pirmiausiai nurodė tikslingumo argumentą, reiškiantį, kad nesant privalomos narystės nebūtų užtikrinta efektyvi profesinės veiklos kontrolė. Taip pat LRKT pabrėžė, kad tokių subjektų, kaip antai Lietuvos antstolių rūmai, negalima prilyginti asmenų iniciatyva įkurtiems susivienijimams, kurie yra kuriami ir veikia įgyvendinant asociacijų laisvę, todėl su profesinės savivaldos subjektais susiję klausimai turėtų būti vertinami platesniu kontekstu. Pavyzdžiui, su privaloma naryste tiesiogiai susijusios pareigos, tarp jų ir pareiga mokėti narystės mokesčius, buvo paaiškintos kaip neatsiejama laisvo apsisprendimo užsiimti atitinkama profesija ir gauti tam tikrus įgaliojimus dalis⁴⁹. Vis dėlto, nors ir pabrėždamas profesinės savivaldos subjektų skirtumus nuo įprastų asociacijų, LRKT visiškai nuo asociacijos laisvės principo neatsiribojo; galima suprasti, kad privaloma narystė LRKT buvo įvertinta kaip pagrįstas asociacijų laisvės principo atskyrimas.

Privalomos narystės profesinės savivaldos subjektuose klausimu ypač svarbi EŽTT praktika – teismas pirmą kartą šį klausimą vertino dar 1981 m.⁵⁰ EŽTT tokius subjektus pavadino viešosios teisės institucijomis (pranc. – *institutions de droit public*). EŽTT akcentavo, kad laisvųjų profesijų savivaldos subjektai įsteigiami ne pačių asmenų, yra integruoti į valstybės struktūrą, o jų veiklos tikslai ir procesai susiję su viešojo intereso tenkinimu⁵¹, todėl jie apskritai nelaikytini asociacijomis pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos⁵² 11 straipsnį ir privalomos narystės reikalavimas konvencijos nepažeidžia. Laikomasi nuomonės⁵³, kad EŽTT pasirinko būtent tokią argumentaciją, siekdamas „apsaugoti“ daugelio valstybių teisinėms sistemoms būdingą specifinį profesinės savivaldos subjektų statusą.

Vokietijos teisės doktrinoje taip pat suformuota panaši į EŽTT pozicija, kad asociacijų laisvė ir negatyvi asociacijos teisė nėra taikytina asmenims, kurie yra įsteigiami valstybės nurodymu, pagal viešosios teisės reikalavimus. Pabrėžiamas ir LRKT naudotas argumentas, kad profesinė savivalda gali būti efektyvi tik tuo atveju, jeigu joje dalyvaus visi atitinkamai profesijai priklausantys asmenys⁵⁴. W. Kluth⁵⁵ siūlo atkreipti dėmesį į dar vieną aspektą: privaloma narystė profesinės savivaldos subjektuose turėtų būti laikoma daug mažesne valstybės intervencija profesijos atstovų atžvilgiu nei ji būtų tada, jeigu profesinės savivaldos teisė jiems apskritai nebūtų suteikiama.

⁴⁸ LRKT. 2008 m. sausio 7 d. nutarimas <...>. Konstat. dal. 10 p.

⁴⁹ Ten pat. Konstat. dal. 9, 12, 15, 16 p.

⁵⁰ EŽTT. 1981 m. birželio 23 d. sprendimas byloje *Le Compte, Van Leuven ir De Meyere v. Belgija*, p. 62–66. Tuos pačius argumentus EŽTT pakartojo kituose sprendimuose: EŽTT. 2001 m. balandžio 3 d. sprendimas byloje *O.V.R. v. Rusija*; EŽTT. 2003 m. lapkričio 16 d. sprendimas <...>; EŽTT. 2004 m. spalio 12 d. sprendimas byloje *Bota v. Rumunija* ir kt.

⁵¹ EŽTT. 1981 m. birželio 23 d. sprendimas <...>. 64 p.

⁵² Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 40-987.

⁵³ MOWBRAY, A. *Cases, Materials, and Commentary on the European Convention on Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2012, p. 753–754.

⁵⁴ SCHMIDT, R.; WOLLENSCHLÄGER, E. *Kompendium Öffentliches Wirtschaftsrecht*. Berlin, Heidelberg: Springer, 2016. P. 86.

⁵⁵ KLUTH, W. *Verfassungsrechtliche und <...>*, p. 110.

Vertindamas privalomos narystės profesinės savivaldos subjektuose klausimą, LRKT iš esmės pasiekia tokį patį rezultatą kaip ir EŽTT – pripažįstama, kad privaloma narystė yra leidžiama, taip pat kad ji nepažeidžia asociacijų laisvės principo. Vis dėlto skiriasi LRKT pasirinkta argumentacijos linija, kurioje nėra visiškai atsisakoma vertinti profesinės savivaldos subjektų asociacijų laisvės atžvilgiu ir plačiau nėra plėtojami tiek EŽTT, tiek ir Vokietijos teisės doktrinoje akcentuojami argumentai, pabrėžiantys ypatingą, specifinį profesinės savivaldos subjektų teisinį statusą.

2.4. Profesinės savivaldos subjektų vykdomos funkcijos

Vertindamas Lietuvos antstolių rūmų veiklos tikslus LRKT nurodė, kad profesinės savivaldos institucijos vykdo įstatyme nustatytas viešąsias funkcijas – užtikrina profesijos sutelktumą, vienodus profesinės veiklos standartus ir veiklos kontrolę, taip pat ir kitas (galima suprasti – ne viešąsias) funkcijas, tokias kaip atstovavimas profesijai (ja besiverčiantiems asmenims) esant santykiams su valstybės ir savivaldos institucijomis bei tarptautiniu lygiu, kvalifikacijos tobulinimo organizavimas⁵⁶. *Ketvirtasis profesinės savivaldos subjektų požymis yra tai, kad jiems yra būdingas tam tikrų viešųjų funkcijų vykdymas*. Tokia profesinės savivaldos subjektų funkcijų specifika yra pripažinta ir Lietuvos teisės doktrinoje⁵⁷.

Vokietijos teisės doktrinoje pabrėžiama, kad būtent profesinės savivaldos subjektų vykdomos viešosios funkcijos turi ypatingą reikšmę – jos leidžia priskirti šiuos subjektus viešajam sektoriui ir lemia šių subjektų statusą valstybės institucinėje sistemoje. Profesinės savivaldos institucijos laikomos viešosiomis organizacijomis, įgaliotomis vykdyti viešąjį administravimą⁵⁸. Lietuvoje viešojo administravimo įstatymas⁵⁹ taip pat leistų profesinės savivaldos subjektus priskirti viešojo administravimo subjektams – jie galėtų būti laikomi asociacijomis, specialiais jų veiklą reglamentuojančiais įstatymais įgaliotomis vykdyti viešąjį administravimą. Tam tikrais atvejais profesinės savivaldos subjektams suteiktos funkcijos gali būti prilyginamos valstybės institucijų vykdomai veiklai. Ryškiausias pavyzdys – teisės vykdyti profesinę veiklą suteikimas, pavyzdžiui, Lietuvos odontologų rūmai yra įgalioti teisės aktų nustatyta tvarka išduoti odontologijos praktikos licencijas⁶⁰, Lietuvos advokatūra priima sprendimus dėl asmens pripažinimo advokatu⁶¹. Klausimu, ar profesinės savivaldos turėtų būti priskirtos viešojo administravimo subjektų sistemos, kol kas nėra suformuotos nuoseklesnės teismų praktikos bei teisės doktrinos ir reikėtų atskiro tyrimo.

Kiek kitokį kontekstą profesinės savivaldos subjektų priskyrimo viešajam sektoriui tendencijai suteikė 2002 m. priimtas ESTT sprendimas byloje *Wouters ir kt.*⁶² Šioje byloje, be kitų klausimų, ESTT vertino Nyderlandų advokatų savivaldos organizacijos teisinį statusą ir nusprendė, kad tokie subjektai nepriklauso viešajam (valstybiniam) sektoriui ir yra laikytini ūkio subjektų asociacijomis (angl. – *associations of undertakings*), todėl jų veiksmai ir sprendimai, reguliuojantys joms priklausančių asmenų veiklą (t. y. būtent viešosioms tradiciškai priskiriamos funkcijos), gali būti vertinami pagal konkurencijos teisės reikalavimus. Pagrindinis ESTT argumentas buvo tai, kad laisvųjų profesijų savivaldos organizacijos vienija ekonominę veiklą (profesinių paslaugų teikimą) vykdančius asmenis.

⁵⁶ LRKT. 2008 m. sausio 7 d. nutarimas <...>. Konstat. dal. 4, 9 p.

⁵⁷ NEKROŠIUS, V. *Notariato teisė* <...>, p. 59; STRAČKAITIS, M. *Notariato savivalda* <...>, p. 176.

⁵⁸ BOOS, A. J. *Die Freien Berufe* <...>, p. 26–28; IPSEN, J. *Allgemeines Verwaltungsrecht*, München: Vahlen, 2015, p. 70.

⁵⁹ Viešojo administravimo įstatymo (*Valstybės žinios*, 1999, Nr. 60-1945) 2 str. 4 d.

⁶⁰ Odontologų rūmų įstatymo 4 str. 1 d. 2 p.

⁶¹ Advokatūros įstatymo 60 str. 2 d. 1 p.

⁶² ESTT. 2002 m. vasario 19 d. sprendimas <...>. Paskutinį kartą ta pati pozicija pakartota 2013 m.: ESTT. 2013 m. vasario 28 d. sprendimas byloje *C-1/12 Ordem dos Técnicos Oficiais de Contas*, p. 46–54.

Nyderlandai ir kitos į bylą įstojusios šalys pateikė daug argumentų, kodėl dalį valstybės funkcijų įgyvendinančios profesinės savivaldos institucijos negali būti prilygintos verslo subjektų asociacijoms. Vokietija išsakė ypač griežtą poziciją, nurodydama, kad valstybės narės turi teisę pasirinkti, kaip ir kokiems subjektams deleguoti dalies savo funkcijų vykdymą. Jų teigimu, ESTT siūloma pozicija pažeidžia tokias valstybių narių teises nustatyti savo institucinę struktūrą⁶³. ESTT visus šiuos argumentus atmetė. ESTT savo sprendime iš esmės akcentavo ne pačios profesinės savivaldos institucijos, o jo narių (profesinę veiklą vykdančių asmenų) veiklos specifiką.

Šis ESTT sprendimas užsienio teisės mokslininkų⁶⁴ buvo įvertintas kaip reikšmingas postūmis iš naujo svarstyti profesinės savivaldos subjektų teisinio statuto ypatumus, nes jų vykdomos viešosios funkcijos tapo nebepakankamu pagrindu priskirti tokius subjektus viešajam sektoriui. Būtent šiuo kontekstu nacionaliniai konstituciniai pagrindai, itin pabrėžiantys profesinės savivaldos subjektų vietą valstybės funkcijas vykdančių institucijų sistemoje, būtų itin reikalingi.

Išvados

1. LRKT jurisprudencijoje, nors ir su tam tikrais apribojimais, esminiu konstituciniu profesinės savivaldos pagrindu laikomas Konstitucijos 35 straipsnyje įtvirtintas asociacijos laisvės principas. Tokia pozicija nėra pakankama, nes paties LRKT suformuluoti profesinės savivaldos subjektų požymiai iš esmės paneigia asociacijų laisvei būdingus elementus – teisę laisvai kurti bet kokius asmenis vienijančias asociacijas ir teisę nepriklausyti asociacijoms.
2. LRKT jurisprudencijoje yra prielaidų formuoti platesnius profesinės savivaldos konstitucinius pagrindus, nurodant, kad tokiems subjektams yra pavestas viešųjų (valstybės) funkcijų vykdymas ir jie priklauso valstybės institucinei sistemai. Tokie konstituciniai pagrindai padėtų išsamiau pagrįsti profesinės savivaldos subjektų skirtumus nuo įprastų asociacijų ir tuo būtų suderinami su EŽTT sprendimais, taip pat leistų kritiškai vertinti ESTT praktiką šiuos subjektus priskirti ne viešajam, o privačiam sektoriui.
3. Vadovaujantis LRKT jurisprudencija profesinės savivaldos subjektus galima apibrėžti kaip kai kurių – valstybės kontroliuojamų arba laisvųjų – profesijų atžvilgiu įstatymo pagrindu steigiamas asociacijas, kurioms įstatymu perduodamas tam tikrų viešųjų funkcijų vykdymas ir kuriose narystė atitinkamą profesinę veiklą vykdančioms atstovams gali būti privaloma. LRKT suformuluoti profesinės savivaldos subjektų požymiai išryškina profesinės savivaldos subjektų teisinio statuso ir veiklos ypatumus, taip pat jie iš esmės atitinka Europos teisės mokslo darbuose pripažįstamas tokių subjektų charakteristikas.

LITERATŪRA

Teisės aktai

Lietuvos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Lietuvos aidas*, 1992, nr. 220-0.
2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 40-987.
3. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas. *Lietuvos aidas*, 1992, nr. 192-0.
4. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 46-851.
5. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 81-1514.
6. Lietuvos Respublikos prekybos, pramonės ir amatų rūmų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 99-2201.
7. Lietuvos Respublikos žemės ūkio rūmų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 49-1167.
8. Lietuvos Respublikos audito įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 59-1916.

⁶³ ESTT. 2002 m. vasario 19 d. sprendimas <...>, p. 51–71.

⁶⁴ BOOS, A. J. *Die Freien* <...>; WALDHORST, N. *Die Kammern* <...>; WENDT, I. E. *EU Competition* <...> ir kt.

9. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 60-1945.
10. Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 53-2042.
11. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 73-3085.
12. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 94-4246.
13. Lietuvos Respublikos odontologų rūmų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 4-35.
14. Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 25-745.
15. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 50-1632.
16. Lietuvos Respublikos reglamentuojamų profesinių kvalifikacijų pripažinimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 47-174.
17. Lietuvos Respublikos architektų rūmų įstatymo Nr. X-914 1, 2, 3, 4, 11 straipsnių pakeitimo ir 18 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2016, Nr. 26508.

Vokietijos teisės aktai

18. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. *Bundesgesetzblatt Teil III*, 1969, nr. 100.

Istatymų projektai

19. 2010 m. gegužės 24 d. Psichologų praktinės veiklos įstatymo projektas nr. XIP-1084(2).
20. 2014 m. kovo 25 d. Nekilnojamojo turto brokerių įstatymo projektas nr. XIIP-1294(2).

Specialioji literatūra

21. AMBRAZEVIČIŪTĖ, K.; KAVOLIŪNAITĖ-RAGAUSKIENĖ, E.; VITKUTĖ, E. A. *Architektų profesinės savivaldos Lietuvoje ypatumai* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014 [žiūrėta 2016 12 01]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturamai.lt/media/Teises%20dokumentai/LTI%20analize%20del%20architektu%20profesines%20savivaldos.pdf>>.
22. BALNIENĖ, E. *Advokatūros atsiradimas ir raida Lietuvoje*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007.
23. BITINAS, A. Advokatūros vieta valstybėje: nepriklausomumo ir autonomijos užtikrinimas. *Justitia*, 2012, t. 77, p. 2–15.
24. BOOS, A. J. *Die Freien Berufe und das kartellrechtliche Empfehlungsverbot*. Berlin: Duncker & Humblot, 2003.
25. DRAKŠAS, R. *Advokatas: veiklos pagrindai ir problemos*. Vilnius: Justitia, 2012.
26. EHLERMANN, C. D.; ATANASIU, I. *European Competition Law Annual: 2004. The Relationship Between Competition Law and the (Liberal) Professions*. Portland: Hart Publishing, 2006.
27. EICKHOFF, M. *Berufsaufsicht der freien Berufe in geteilter Verantwortung von Kammern und Staat*. Baden-Baden: Nomos, 2007.
28. GUMBIS, J.; KŪRIS, E. Advokatai. Iš *Lietuvos teisinės institucijos*. Sudarytojas ir mokslinis redaktorius E. Kūris. Vilnius: Registrų centras, 2011. P. 575–618.
29. HENDLER, R. Geschichte und Idee der funktionalen Selbstverwaltung. Iš *Handbuch des Kammerrechts*. Sudarytojas W. Kluth. Baden-Baden: Nomos, 2011. P. 49–65.
30. HEREMANS, T. *Professional services in the EU internal market. Quality Regulation and Self-regulation*. Oxford: Hart Publishing, 2012.
31. IPSEN, J. *Allgemeines Verwaltungsrecht*, München: Vahlen, 2015.
32. KLUTH, W. Kammerrecht als Rechtsgebiet. Iš *Handbuch des Kammerrechts*. Sudarytojas W. Kluth. Baden-Baden: Nomos, 2011. P. 35–48.
33. KLUTH, W. Verfassungsrechtliche und europarechtliche Grundlagen des Kammerrechts. Iš *Handbuch des Kammerrechts*. Sudarytojas W. Kluth. Baden-Baden: Nomos, 2011. P. 106–172.
34. KUONIS, P.; NEKROŠIUS, V. *Teisės saugos institucijos*. Vilnius: Justitia, 2001.
35. LASTAUSKIENĖ, G. Advokato profesija: prieštaras jos pobūdis ir kontrolė. *Jurisprudencija*, 2013, t. 20(4), p. 1473–1491.
36. LASTAUSKIENĖ, G. Antstoliai. Iš *Lietuvos teisinės institucijos*. Sudarytojas ir mokslinis redaktorius E. Kūris. Vilnius: Registrų centras, 2011. P. 665–704.
37. LASTAUSKIENĖ, G. Valstybės kontroliuojamų teisinių profesijų samprata. Iš *Lietuvos teisinės institucijos*. Sudarytojas ir mokslinis redaktorius E. Kūris. Vilnius: 2011, Registrų centras. P. 569–574.
38. MOWBRAY, A. *Cases, Materials, and Commentary on the European Convention on Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2012.

39. NEKROŠIUS, V. *Notariato teisė*. Kaunas: Dangerta, 1997.
40. RANDALL, G. E. *Understanding Professional Self-Regulation*, 2000 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 12 01]. Prieiga per internetą: <<http://www.paramedicsofmanitoba.ca/uploaded/web/pdf/Understanding%20Professional%20Self-Regulation.pdf>>.
41. RUESCHEMEYER, D. H. *Lawyers and Their Society. A Comparative Study of the Legal Profession in Germany and in the United States*. Massachusetts: Harvard University Press, 1973.
42. SAVATIER, J. *Étude juridique de la profession libérale*. Paris: Librairie générale de droit et de jurisprudence, 1947.
43. SCHMIDT, R.; WOLLENSCHLÄGER, E. *Kompendium Öffentliches Wirtschaftsrecht*. Berlin, Heidelberg: Springer, 2016.
44. STRAČKAITIS, M. Notariato savivalda. Iš *Notariato teisė*. Majutė, V., et. al. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2014. P. 176–199.
45. ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
46. VALKENEER, R. DE; BOURS, É. *L'Exercice en société des professions libérales*. Bruxelles: Bruylant, 1989.
47. WALDHORST, N. *Die Kammern zwischen Kartell und Verwaltungsorganisationsrecht*. Baden-Baden: Nomos, 2005.
48. WENDT, I. E. *EU Competition Law and Liberal Professions: an Uneasy Relationship*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2013.

Praktinė medžiaga

49. LRKT. 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas byloje Nr. 51/01-26/02-19/03-22/03-26/03-27/03.
50. LRKT. 2005 m. liepos 8 d. nutarimas byloje Nr. 10/02.
51. LRKT. 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas byloje Nr. 13/04-21/04-43/04.
52. LRKT. 2008 m. sausio 7 d. nutarimas byloje Nr. 44/06.
53. LRKT. 2010 m. kovo 22 d. nutarimas byloje Nr. 16/08.
54. LRKT. 2011 m. gruodžio 22 d. nutarimas byloje Nr. 13/10-140/10.
55. LRKT. 2015 m. liepos 9 d. nutarimas byloje Nr. 26/14-4/15.
56. EŽTT. 1981 m. birželio 23 d. sprendimas byloje *Le Compte, Van Leuven ir De Meyere v. Belgija*.
57. EŽTT. 2001 m. balandžio 3 d. sprendimas byloje *O.V.R. v. Rusija*.
58. EŽTT. 2003 m. lapkričio 16 d. sprendimas byloje *Popov ir kt., Vakarelova, Markov ir Bankov v. Bulgarija*.
59. EŽTT. 2004 m. spalio 12 d. sprendimas byloje *Bota v. Rumunija*.
60. ESTT. 2002 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *C-309/99 Wouters and others*.
61. ESTT. 2013 m. vasario 28 d. sprendimas byloje *C-1/12 Ordem dos Técnicos Oficiais de Contas*.

FEATURES OF PROFESSIONAL SELF-REGULATION DETERMINED BY THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA AND THEIR ASSESSMENT

Evelina Agota Vitkutė

S u m m a r y

Article analysis the jurisprudence of the Constitution Court from the years 2008–2010 related to the professional self-regulatory bodies. First part of the article describes constitutional basis of professional self-regulation. The Constitutional Court emphasis that the main basis, with certain limitations, for professional self-regulation is the freedom of association as it is defined the Constitution. Second part of the articles contains the analysis of the four major features of professional self-regulatory bodies, mentioned by the Constitutional Court: these bodies are created only for specific state controlled (liberal) professions; establishment of these bodies are executed not by respective professionals, but by legislator; membership in these bodies may be mandatory; these bodies perform both public and private functions. Conclusions are made that the position of the Constitutional Court to emphasise the freedom of association as the main constitutional basis of professional self-regulation is not sufficient as the features of professional self-regulatory bodies, as they are defined by the Constitutional Court itself, denies all elements attributable to associations. It is suggested to extend constitutional basis for professional self-regulation by also relating such bodies to state institutional system.

*Įteikta 2016 m. lapkričio 3 d.
Priimta publikuoti 2016 m. gruodžio 29 d.*